

ÜMRANIYE İLÇESİNDE 0-12 AYLIK ÇOCUK BESLENMESİNDE ANNELERİN BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARI

Melda KARAVUŞ* / Hande GENÇEL* / Cemile BEŞİK /
Uygar ÇOBAN** / Meliha GÜLERYÜZ** /
Selçuk KARAASLAN** / Teoman PARMAKSIZOĞLU****

İstanbul İli Ümraniye Merkez Sağlık Ocağı Bölgesi'nde örneklemeyle seçilen 0-12 aylık çocukların (toplam 187 çocuk) annelerine yüzyüze anket uygulayarak yapılan bu kesitsel araştırmada, 0-3 aylık çocukların % 87'inin, 4-6 aylıkların % 74.2'sinin, 7-9 aylıkların % 43.4'inin ve 10-12 aylıkların % 44.8'inin halen anne sütü almakta oldukları saptanmıştır. Araştırmaya katılan çocuklar arasında 0-3 aylıkların sadece % 50'sine yalnız anne sütü verilmektedir. Tüm annelerin % 50.3'ü çocuğuna hazır mama denediklerini belirtirlerken, % 31.1'i 4 aydan önce çocuklarına pirinç unu verdiklerini söylemişlerdir. Annelerin % 78.9'u çocuklarına kolostrumu (ağız sütünü) verdiklerini belirtmişlerdir.

GİRİŞ

Toplumun ve onu oluşturan bireylerin sağlıklı, sosyo-ekonomik kültürel anlamda yeterli ve dolayısıyla mutlu olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için temel koşullardan birisi de yeterli ve dengeli beslenmedir. Yeterli ve dengeli

* Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri

** Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı İntern Doktorları

beslenme, yaşamın her döneminde sağlıklı büyüme, gelişme ve yaşantının temel koşulu olma özelliğini sürdürürken bazı dönemlerde ayrı bir önem taşır. Bunlar arasında üzerinde dikkatle durulması gereken dönemler intrauterin dönem ve süt çocukluğu dönemidir (1). Büyüme, gelişmenin en hızlı olduğu bu dönemlerde yetersiz ve dengesiz beslenme çocuk sağlığını doğrudan etkileyebileceği gibi enfeksiyon hastalıklarına karşın direncin azalmasına; bu hastalıkların daha uzun ve ağır seyretmesine de neden olabilir (2,3). Tedavi edilebilen bir çok hastalığın aksine büyüme-gelişme dönemindeki çocuklarda kötü beslenme ileride düzeltilmesi olanaksız fiziksel ve mental geriliklere neden olabilmektedir (4).

Yetersiz ve dengesiz beslenmenin nedenleri arasında toplumların sosyoekonomik kültürel durumları, gıda maddelerinin bulunamaması ya da yetersiz bulunması, temel sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği kadar, ailelerin ve özellikle annenin bilgi, tutum ve davranışlarını tanımlamak amacıyla bu araştırma planlanmış ve gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ARAÇLARI

İstanbul İli Ümraniye Merkez Sağlık Ocağı Bölgesi'nde 1 Ocak-31 Ocak 1995 tarihleri arasında yapılan bu kesitsel çalışmada 0-12 aylık çocuğu olan 493 aile bulunmaktaydı. Bunlar arasından 216 aile ev halkı tespit fişlerinden basit rastgele seçilmiş, ikiz bebeği olanlar, bebekleri ölenler, bölge dışına göç edenler ve anket formunu yanıtlamayı reddedenler araştırma dışı bırakılmış ve kalan 187 anneye önceden ön denemesi yapılmış anket formu yüz yüze uygulanmıştır. Ön deneme yapılan anneler araştırma kapsamına alınmamıştır.

Veriler kodlanarak bilgisayarda değerlendirilmiş, istatistiksel analizlerde Ki kare testi kullanılmıştır.

BULGULAR

İstanbul İli Ümraniye Merkez Sağlık Ocağı Bölgesi'nde örnekleme ile seçilen 0-12 aylık çocukların (toplam 187 çocuk) annelerine yüz yüze anket uygulayarak yapılan bu kesitsel çalışmada 0-3 aylık çocukların % 87'sinin, 4-6 aylıkların % 74.2'sinin, 7-9 aylıkların % 43.5'inin ve 10-12 aylıkların % 44.8'inin halen anne sütü almakta oldukları saptanmıştır.

Tablo 1'de çocukların yaşlarına göre anne sütünün verilmiş şekli görülmektedir. Araştırmaya katılan çocuklar arasında 0-3 aylıkların sadece % 50'sine yalnız anne sütü verilmektedir. Bu oran 4-6 aylıkta ise % 10.6'ya düşmektedir. Araştırma grubunda 6 aylıktan sonra yalnız anne sütü veren anne bulunmamaktadır; 10-12 aylık çocukların ise anne sütüne ek olarak en az yarı katı olan bir başka gıda aldıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo1: Çocukların Yaşlarına Göre Anne Sütünün Veriliş Şeklinin Dağılımı

Yaş (ay)	Anne Sütü Veriliş Şekli											
	Yalnız A.S.		A.S.+ sıvılar katılar		A.S.+ yarı katılar		A.S.+ katılar		Anne Sütü almayan		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
0-3	23	50.0	11	24.0	6	13.0	-	-	6	13.0	46	24.6
4-6	7	10.6	16	24.3	23	34.8	3	4.5	17	25.8	66	35.3
7-9	-	-	5	10.9	9	19.6	6	13.0	26	56.5	46	24.6
10-12	-	-	-	-	5	17.2	8	27.6	16	55.2	29	15.5
Toplam	30	16.0	32	17.1	43	23.0	17	9.1	65	34.8	187	100.0

A.S. : Anne Sütü

* Satır yüzdesi

0-3 aylık çocuklar arasında (46 çocuk) anne sütünün yalnız ya da ek gıdalarla veriliyor olmasının anne yaşına ve anne öğrenim durumuna göre dağılımları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2= 1.84$, $p>0.05$, $\chi^2= 4.2$, $p>0.05$).

Tüm annelerin % 50.3'ü çocuğuna hazır mama denediklerini belirtmişlerdir. Bu durumun anne yaşına ve anne öğrenim durumuna göre dağılımları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2= 0.93$, $p>0.05$, $\chi^2= 2.89$, $p>0.05$).

Tüm annelerin % 31.1'i dört aydan önce çocuklarına piring-unu, (muhallebi) verdiklerini söylemişlerdir. annelerin % 49.7'si çocuklarına ek vitamin damlası ya da şurubu verdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 2). Bu durumun annenin öğrenim düzeyine göre dağılımı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve farkın hiç okul bitirmemiş annelerin en az oranda % 32.4 oranında ek vitamin damlası ya da şurubu vermelerinden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır ('Tablo 2, $x^2= 6.28$, $p>0.05$).

Tablo 2: Annelerin Öğrenim Durumlarına Göre Çocuklarına Ek Vitamin Damlası ya da Şurubu Verip Vermediklerinin Dağılımı

Annenin Öğrenim Durumu	Ek Vitamin Damlası ya da Şurubu					
	Verenler		Vermeyenler		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
Okul bitirmemiş	11	32.4	23	67.6	34	18.2
İlkokul mezunu	47	50.0	47	50.0	94	50.3
Ortaokul ve üzeri	35	59.3	24	40.7	59	31.5
Toplam	93	49.7	94	50.3	187	100.0

$x^2 = 6.28$

$p < 0.05$

* Satır yüzdesi

Çocuğuna anne sütü vermiş olan 180 annenin % 78.9'u çocuklarına kolostrumu (ağız sütünü) verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durumun annenin yaşına ve öğrenim durumuna göre dağılımı itatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($x^2= 2.22$, $p>0.05$, $x^2= 4.07$, $p>0.05$).

Annelerin % 87.2'si anne sütünün çocuğu hastalıklardan koruduğunu düşünmektedirler. Bu durumun annenin öğrenim düzeyine göre dağılımı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur; ve farkın okul bitirmemiş annelerde anne sütünün hastalıklardan koruduğunu düşünenlerin en az oluşundan (% 64.7) kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. (Tablo3. ($x^2= 20.44$, $p<0.0001$).

Tablo 3: Annelerin Anne Sütünün Çocuğu Hastalıklardan Koruyuculuđu Hakkındaki Düşüncelerinin Annenin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Annenin Öğrenim Durumu	Anne Sütü Hastalıklardan					
	Korur		Korumaz, bilmiyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okul bitirmemiş	22	64.7	12	35.3	34	100.0
İlkokul mezunu	84	89.4	10	10.6	94	100.0
Ortaokul ve üzeri	57	96.6	2	3.4	59	100.0
Toplam	163	87.2	24	12.8	187	100.0

$$x^2 = 20.44$$

$$p < 0.0001$$

Annelerin % 67.4'ü anne sütünün ilk 4-6 ay çocuk beslenmesinde tek başına yeterli olabileceğini düşünmektedirler. Bu düşüncenin öğrenim durumuna göre dağılımı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($x^2 = 1.39$, $p > 0.05$).

Annelerin % 93.6'sı anne sütünün hazır mamadan daha yararlı olduğunu düşüncesindedirler. Ancak yine de % 50.3'ü çocuğunda hazır mama denediğini belirtmiştir.

Annelerin çocuklara inek sütünün nasıl verilmesi gerektiği sorulduğunda ilk üç ay sulandırılacağını belirtenler % 51.3 oranında bulunmuş, "Her zaman sulandırılır" yanıtını verenler % 21.4 ve "sulandırılmaz" yanıtını verenler % 11.8 oranında bulunmuştur. Bu durumun yaşa ve öğrenim durumuna göre dağılımı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($x^2 = 0.35$, $p > 0.05$, $x^2 = 3.84$, $p > 0.05$).

Annelerin öğrenim durumlarına göre çocuklarını beslemeye ilişkin bilgileri en çok edindikleri kaynakların dağılımı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Tablo 4, $x^2 = 24.608$, $p < 0.00001$). Farkın okul bitirmemiş annelerin % 97.1 oranında ev halkı, yakın çevre gibi kaynaklardan yararlanmalarından kaynaklandığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 4: Annelerin Öğrenim Durumlarına Göre Çocuklarını Beslemeye İlişin Bilgileri En Çok Edindikleri Kaynakların Dağılımı

Annenin Öğrenim Durumu	Bilgi Kaynağı				Toplam	
	Ev halkı, yakın çevre, Sayı	%	Medya, kitap, sağlık personeli Sayı	%	Sayı	%
Okul bitirmemiş	33	97.1	1	2.9	34	100.0
İlkokul mezunu	69	73.4	25	26.6	94	100.0
Ortaokul ve üzeri	29	49.2	30	50.8	59	100.0
Toplam	131	70.1	56	29.9	187	100.0

$$x^2 = 24.61$$

$$p < 0.0001$$

Annelerin % 10.2'si sütlerinin gelmemesi halinde çocuklarını süt anneye emzirebileceklerini söylemişlerdir. Süt anneye emzirtmenin sakıncası olarak % 23.5'i "hastalık geçeceğini", % 15.5'i "bu çocukların ileride evlenemeyeceklerini" belirtmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

İstanbul İli Ümraniye Merkez Sağlık Ocağı Bölgesinde örnekleme ile seçilen 0-12 aylık 187 çocuğun 7'sinin hiç anne sütü almadığı saptanmıştır. Çocukların yaşlarına göre anne sütü alma oranları Türkiye geneli ile paralellik göstermektedir (7). Ancak 0-3 aylıkların sadece anne sütü alma oranının % 50.0 oluşu, bebeklere ek gıdaların önerilenin aksine erken başladığını göstermektedir. Bu durum da Türkiye genelinden elde edilen sonuçlarla uyum göstermektedir (7). Bebeklere erken yaşta ek gıdaların verilmeye başlanması Türkiye'de bebek ölümlerine yol açan önemli nedenlerden biri olan ishal riskini arttıran faktörlerden biri olarak bildirilmektedir (7). Ayrıca ek gıdalara erken başlanmasının ileride bu çocuklarda ateroskleroz ve obesiteye zemin hazırlayacağı da öne sürülmüştür (8). Bu araştırmadan çıkan sevindirici bir

sonuç Türkiye genelinin aksine altıncı aydan sonra anne sütüne ek olarak sıvı ve yarı katı gıda verme oranının tüm çocuklar içinde yaklaşık % 17.2- % 30.5 kadar oluşudur. Oysa bu yüzde Türkiye genelinde % 50 civarındadır (7). Bir başka deyişle araştırma grubunda katı gıdalara altıncı aydan sonra çocukların en az % 80'inde geçilmektedir. Dolayısıyla araştırma grubunda büyüme-gelişme geriliği daha az oranda beklenebilecektir.

Anne sütünün yalnız ya da ek gıdalarla veriliyor olmasının anne yaşına ve annenin öğrenim durumuna göre dağılımının anlamlı bulunmaması, bunun daha çok kültürel bir davranış biçimi olmasından kaynaklandığını gösterebilir. Benzer gerekçe hazır mama deneme için de gösterilebilir; çünkü araştırma grubundaki annelerin yaş ve öğrenim durumları açısından fark yaratmaksızın yaklaşık yarısının hazır mama denedikleri ortaya çıkmıştır. Ancak araştırmada elde edilen bir başka sonuç da annelerin % 93.6'sının anne sütünün hazır mamadan daha yararlı olduğunu düşündükleridir. Bunu bile bile çocuklarına hazır mama denemeleri yukarıda da belirtildiği gibi ne yazık ki hazır mama vermenin özellikle kentlerde kültürel bir davranış biçimine dönüştüğü şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla anneleri hazır mamadan uzaklaştırmak için çok iyi planlanmış, uzun süreç alacak ısrarlı, sık tekrarlayan sağlık eğitimleri gerekli olacaktır. Tüm annelerin yaklaşık üçte birinin dört aydan önce pirinç unu (muhallesi) denemeleri de Türk kültürüne yerleşmiş hatalı davranışlardan bir başkasıdır. Henüz 0-3 aylarda amilaz enzimi yetersiz olduğu için nişastayı sindiremeyen çocuklar gaz sancıları içinde kıvrılırken anne sütünü almak istemeyecekler, huzursuz bebekler olacaklar, emilim bozukluğuna bağlı ishaller sağlıklarını tehlikeye sokacak, şekerli tadı yüzünden pirinç ununu seçen çocuk anne sütünden iyice uzaklaşabilecektir. Araştırma grubunda annelerin yaklaşık yarısının çocuğuna ek vitamin damlası ya da şurubu vermesi yetersiz olarak kabul edilebilir. Bilindiği gibi özellikle kış bebeklerine ek D vitamini verilmesi onları raşitizmden koruyacaktır (9). Ayrıca anne sütüne ek olarak dozu ne kadar az olursa olsun çinko ve B₁₂ vitaminlerinin ek olarak verilmesinin büyüme-gelişme grafiği üzerinde etkili olacağı bildirilmiştir (10).

Bu durumun anne öğretim düzeyine göre dağılımının anlamlı bulunması araştırma sonuçları arasındadır. Çocuğuna kolostrum verme yüzdesi araştırma grubunda % 78.9 olarak bulunmuştur. Türkiye geneline göre kötü bir yüzde olmamasına karşın yine de az orandadır (7). Oysa bu sütün yeni doğanı enfeksiyonlardan koruma yönünden belirleyici olduğu bilinmektedir. Bu durumun anne yaşına ve öğrenim durumuna göre dağılımının anlamlı

bulunmayışı ilk sütün vermeden önce üç ezan, beş ezan bekleme gibi kültürümüze yansıdığı şeklinde açıklanabilir. Annelerin yaklaşık % 87.2'sinin anne sütünün hastalıklardan koruduğunu bilmesi sevindiricidir. Bunu en az bilen anneler istatistiksel olarak anlamlı fark yaratacak düzeyde hiç okul bitirmemiş annelerdir. Dolayısıyla bu konu sağlık eğitimi ile kolay aşılacak bir konu olarak gözükmektedir. Ancak anneler yine de hazır mamayı denemeden geçememektedir. Bilindiği gibi hazır mamanın tadına ve emme kolaylığına alışan bebek çok kolayca anne sütünden uzaklaşabilmektedir. Anne sütünün hastalıklardan koruduğu ve anne sütünün hazır mamadan daha yararlı olduğu yolunda zaten var olan düşünceleri vurgulayarak, anneleri hazır mamadan uzaklaştırmak ve ek gıdalara geç (ilk 4-6 ay sonra) başlamalarını sağlamak mümkün olabilir. Sağlık eğitiminde vurgulanması gereken bir başka konu da ilk 4-6 ay anne sütünün tek başına yeterli olduğudur; çünkü araştırma grubundaki annelerin sadece % 67.4'ü bu düşünceye katılmaktadır. Araştırmadan çıkarılacak belki de en güzel sonuç annelerin her ne kadar anne sütünün yararlı olduğu ve hastalıklardan koruduğuna inansalar da yine de çocuk beslenmesinde anne sütünü tek başına yetersiz bulduklarıdır. Anneye bu konuda ve çocuk beslenmesine ilişkin diğer konularda bilgi verecek sağlıklı kaynaklara gereksinim vardır. Araştırma sonuçları da göstermektedir ki annelerin sadece % 29.9'u bu konudaki bilgilerini medya, kitap, sağlık personeli gibi güvenilir sayılabilecek kaynaklardan edinmişlerdir. Annenin öğrenim durumu arttıkça güvenilir kaynağa ulaşma yüzdesi de anlamlı düzeyde artmaktadır. Bu noktada çocuk sağlığının geliştirilmesinde ve beslenme durumunun iyileştirilmesinde sağlık eğitimine ek olarak annenin örgün eğitim düzeyinin de artırılması bir kez daha gündeme gelmektedir.

SUMMARY

THE KNOWLEDGE, ATTITUDE AND BEHAVIOR OF THE MOTHERS OF 0-12 MONTHS OLD CHILDREN IN ÜMRANİYE REGION

Karavuş, M., Gençel, H., Beşik, C., Çoban, U., Güleryüz, M., Karaaslan, S., Parmaksızoğlu, T.

This cross-sectional study was carried out by interviewing the mothers of 187 children 0-12 months of age in the health center area of Ümraniye, İstanbul. It was found that 87% of the 0-3 months old children, 74.2% of

the 4-6 months old children were still being breastfed; whereas these percentages were 43.5% and 44.8% in the 7-9 months and 10-12 months respectively. Only 50% of the 0-3 months old children were being exclusively breastfed and 31.1 % were given pudding type of starch food. Among all mothers 50.3% had tried formula milk and 78.9% had given colostrum.

KAYNAKLAR

1. Jelliffe, DB., Dünyadaki Beslenme Sorunlarına Sağlık Açısından Yaklaşım (Çev. Köksal, O.Gürpınar,G.), Türkiye Ulusal Gıda ve Beslenme Planlama Semineri Bildiri ve Raporları, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 5-6, 1978.
2. Tupasi, TE., Malnutrition and acute respiratory tract infections in Filipino children., Reviews of Infectious Diseases 12.Suppl. 8: 1047-1054, 1990.
3. Schorling, JB., Malnutrition is associated with increased diarrhoea incidence and duration among children in an urban Brazilian slum. Int. J Epid 19 (3): 728-735, 1990.
4. Powell, CA., The ecology of nutritional status and development in young children in Kingston Jamaica. Am J Clin Nutr 41: 1322-1331, 1985.
5. Baysal, A., Beslenme Sorunları. Toplum ve Hekim. TT. Yayın Organı, 37:20-25, 1985.
6. Hamman, CTH. Nutrition status of pre-school children in a Cape-town township. South African Medical Journal. 72:353-355,1987.
7. Sağlık Bakanlığı (Türkiye), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü ve Macro International Inc. 1994. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993, Ankara, Türkiye.
8. Kramer, MS. Do breast-feeding and delayed introduction of solid foods protect against subsequent, obesity? The Journal of Pediatrics 98 (6): 883-887, 1981.
9. Neyzi,O. Ertuğrul, T., Pediatri, Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, Cilt:1, 364, 1993.
10. Noumann, CG. Harrison GG. Onset and evolution of standing in infants and children. Examples from the Human Nutrition Colla Borasive Research Support Program. Kenya and Egypt Studies. European J Clini Nutrition, 48: 590, 1994.